

Віктор Пізінцалі

курсний офіцер курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації

Військова академія, м. Одеса

ORCID ID 0000-0001-6823-8945

Venzi@i.ua

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У статті подано загальний опис програми розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів і результати її експериментальної перевірки.

Програму розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів розроблено з метою покращення рівня розвитку комунікативних властивостей і навичок, що сприяють ефективній взаємодії з іншими людьми, здатності до саморегуляції власних психічних станів, самоаналізу особистісних та поведінкових особливостей, самоорганізації та самовдосконалення під час професійної діяльності, а також підвищення рівня психологічної грамотності майбутніх офіцерів шляхом збільшення обсягу психологічних знань, отримання нових психологічних умінь та навичок, нових компетенцій тощо. Програма складається з теоретичного (комплекс лекцій) та практичного (тренінговий курс) блоків.

Експериментальне дослідження розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів було здійснено впродовж трьох етапів: констатувальний експеримент першого порядку (визначення психологічних якостей, на яких необхідно зосередити формувальний вплив); формувальний експеримент (впровадження програми розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів); констатувальний експеримент другого порядку (виявлення загального рівня гармонійності психологічної культури майбутніх офіцерів).

За результатами експериментальної перевірки запропонованої програми зроблено висновок про збільшення значень високого рівня сформованості визначених психологічних якостей в експериментальній групі. За допомогою статистичного критерію виявлено, що ці зміни є значущими.

Під час констатувального експерименту другого порядку з'ясовано, що загальний рівень гармонійності психологічної культури майбутніх офіцерів збільшився до рівня «добре» за шкалою бажаності Харрінгтона, що свідчить про результативність розробленої автором програми розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів.

Ключові слова: психологічна культура; майбутній офіцер; рівень сформованості; експеримент; програма розвитку психологічної культури.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. У сучасних умовах підготовка військового фахівця до майбутньої професійної діяльності є неможливою без вдосконалення його психологічних якостей, які необхідні йому для виконання завдань за призначенням. Важлива роль при цьому належить питанню розвитку його психологічної культури, яка була визначена нами як психічне утворення, що містить у собі особистісні якості, компетенції, вміння, навички, ціннісні орієнтації, які сприяють його саморозвитку і розвитку здатності до ефективного вирішення професійних завдань та підтримання необхідного психологічного стану у підлеглих. Для підвищення рівня психологічної культури майбутніх офіцерів необхідно мати програму її розвитку, за допомогою якої стає можливим підвищення рівня психологічної грамотності і психологічної компетентності як рівнів психологічної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження військових психологів (В. Осьодло, І. Приходько, О. Хайрулін, А. Романишин, О. Бойко, І. Гузенко та ін.) свідчать про важливість високого рівня розвитку психологічної культури. Вони підкреслюють її значущість під час підготовки майбутнього офіцера як до участі у бойових діях, так і до повсякденної службової діяльності. Але програми розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів розроблено не було.

Метою статті є подання загального опису програми розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів і результатів її експериментальної перевірки.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розроблена автором програма розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів спрямована на покращення рівня розвитку комунікативних властивостей і навичок, що сприяють ефективній взаємодії з іншими людьми, здатності до саморегуляції власних психічних станів, самоаналізу особистісних та поведінкових особливостей, самоорганізації та самовдосконалення під час

професійної діяльності. Вона складається з двох блоків: теоретичного (6 лекцій) та практичного (5 тренінгів).

Метою теоретичного блоку є набуття психологічних знань та умінь щодо саморозуміння, самовиховання, самовдосконалення, саморегуляції з метою професійного становлення особистості; практичного блоку – розвиток якостей, компетентностей, навичок, комунікативних здібностей, які сприятимуть підвищенню психологічної культури майбутніх офіцерів та ефективному виконанню професійних завдань.

У теоретичний блок увійшов комплекс лекцій, які спрямовані на підвищення психологічної грамотності майбутніх офіцерів. Зокрема, тематика лекцій стосувалась: психології спілкування; комунікації; налагодження контактів та розвитку навичок взаємодії; методів подолання комунікативних бар'єрів; розуміння емоцій і емоційного підґрунтя відносин; управління емоціями; емоційної стійкості; толерантності; рефлексивності; саморегуляції.

Практичний блок складається з тренінгового курсу – це комплекс вправ, спрямованих на розвиток комунікативних здібностей, навичок взаємодії, толерантності, емоційного інтелекту, рефлексії, саморегуляції власних психічних станів. Тренінговий курс містить 5 тренінгів:

- тренінг розвитку комунікативних здібностей та навичок взаємодії;
- тренінг розвитку толерантності;
- тренінг розвитку емоційного інтелекту;
- тренінг розвитку рефлексивності;
- тренінг розвитку саморегуляції та самопізнання.

Метою програми є формування психологічної компетентності як рівня психологічної культури, а саме – набуття психологічних знань, умінь і навичок, що нададуть майбутньому офіцеру можливість ефективно приймати рішення під час професійної діяльності.

Упровадження програми розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів і перевірка її результативності відбулись на формувальному етапі дослідження.

Загалом експериментальне дослідження розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів було здійснено впродовж трьох етапів:

перший етап – констатувальний експеримент першого порядку (визначення психологічних якостей, на яких необхідно зосередити формувальний вплив);

другий етап – формувальний експеримент (впровадження програми розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів);

третій етап – констатувальний експеримент другого порядку (виявлення загального рівня гармонійності психологічної культури майбутніх офіцерів).

На першому етапі експериментального дослідження, в якому брали участь 150 курсантів другого курсу Військової академії (м. Одеса), було з'ясовано, що «для підвищення рівня сформованості психологічної культури у майбутніх офіцерів увагу необхідно зосередити на покращенні рівня розвитку комунікативних властивостей і навичок, що сприяють ефективній взаємодії з іншими людьми, здатності до саморегуляції власних психічних станів, самоаналізу особистісних та поведінкових особливостей, самоорганізації та самовдосконалення під час професійної діяльності, на підвищенні рівня психологічної грамотності майбутніх офіцерів шляхом збільшення обсягу психологічних знань, отримання нових психологічних умінь та навичок, нових компетенцій тощо» [1, с. 226].

За методикою «Психологічна культура особистості» (О. Мотков, Т. Огнева) було також визначено загальний рівень гармонійності психологічної культури: високий рівень показали 58 респондентів (38,7 %), середній – 74 (49,3 %), а низький – 18 (12 %).

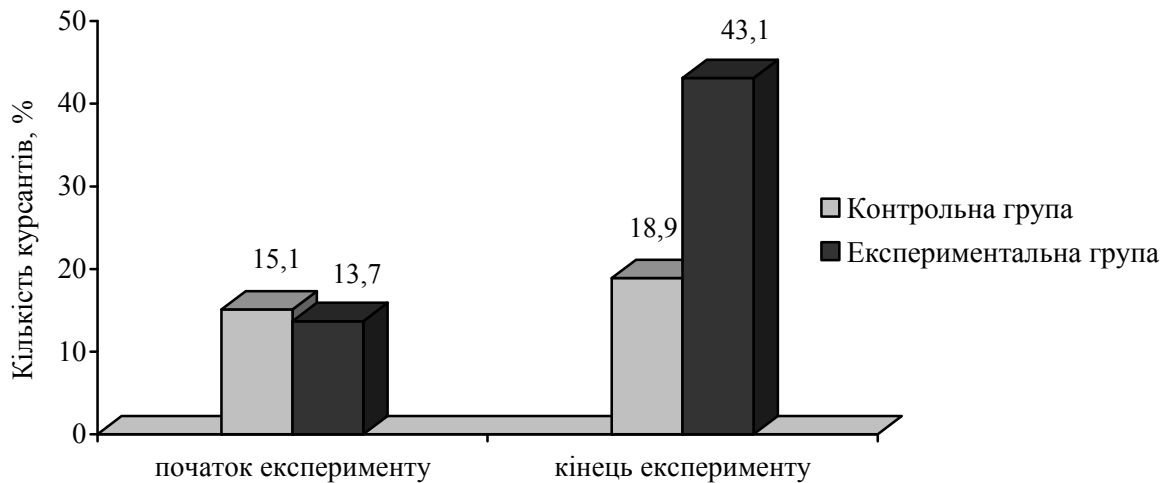
На другому етапі експериментального дослідження було проведено формувальний експеримент, який полягав у впровадженні запропонованої автором програми розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів. Було створено експериментальну групу у складі 51 курсанта і контрольну групу у складі 53 курсантів другого курсу Військової академії.

Відповідно до результатів проведення констатувального експерименту першого порядку формувальний вплив за допомогою розробленої програми було здійснено на третій показник когнітивно-рефлексивного критерію (здатність до самоаналізу особистісних та поведінкових особливостей), другий показник мотиваційно-ціннісного критерію (здатність до самоорганізації та самовдосконалення під час професійної діяльності), перший показник (рівень розвитку комунікативних властивостей і навичок, що сприяють ефективній взаємодії з іншими людьми) та другий показник (здатність до саморегуляції власних психічних станів) комунікативно-регулятивного критерію.

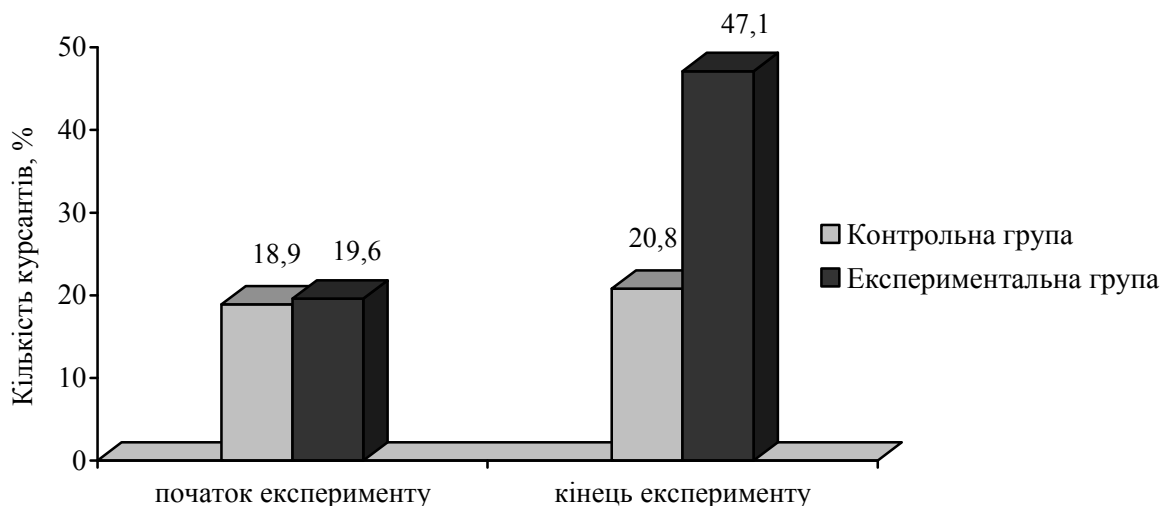
На початку і наприкінці формувального експерименту курсантів експериментальної та контрольної груп було продіагностовано за методиками, що використовувались у констатувальному експерименті першого порядку. Отримані результати подано в таблиці 1 та відображено на рисунках 1–4.

Таблиця 1 – Результати діагностування рівня сформованості психологічної культури майбутнього офіцера під час формувального експерименту

Рівні сформованості психологічної культури	Контрольна група				Експериментальна група			
	Початок експерименту		Кінець експерименту		Початок експерименту		Кінець експерименту	
	Кільк-ть	%	Кільк-ть	%	Кільк-ть	%	Кільк-ть	%
<i>за третім показником когнітивно-рефлексивного критерію</i>								
Високий	8	15,1	10	18,9	7	13,7	22	43,1
Середній	29	54,7	31	58,5	29	56,9	21	41,2
Низький	16	30,2	12	22,6	15	29,4	8	15,7
<i>за другим показником мотиваційно-ціннісного критерію</i>								
Високий	10	18,9	11	20,8	10	19,6	24	47,1
Середній	38	71,7	39	73,6	36	70,6	25	49
Низький	5	9,4	3	5,6	5	9,8	2	3,9
<i>за першим показником комунікативно-регулятивного критерію</i>								
Високий	38	71,7	41	77,4	36	70,6	46	90,2
Середній	0	0	0	0	0	0	0	0
Низький	15	28,3	12	22,6	15	29,4	5	9,8
<i>за другим показником комунікативно-регулятивного критерію</i>								
Високий	12	22,6	14	26,4	11	21,6	25	49
Середній	34	64,2	34	64,2	33	64,7	23	45,1
Низький	7	13,2	5	9,4	7	13,7	3	5,9

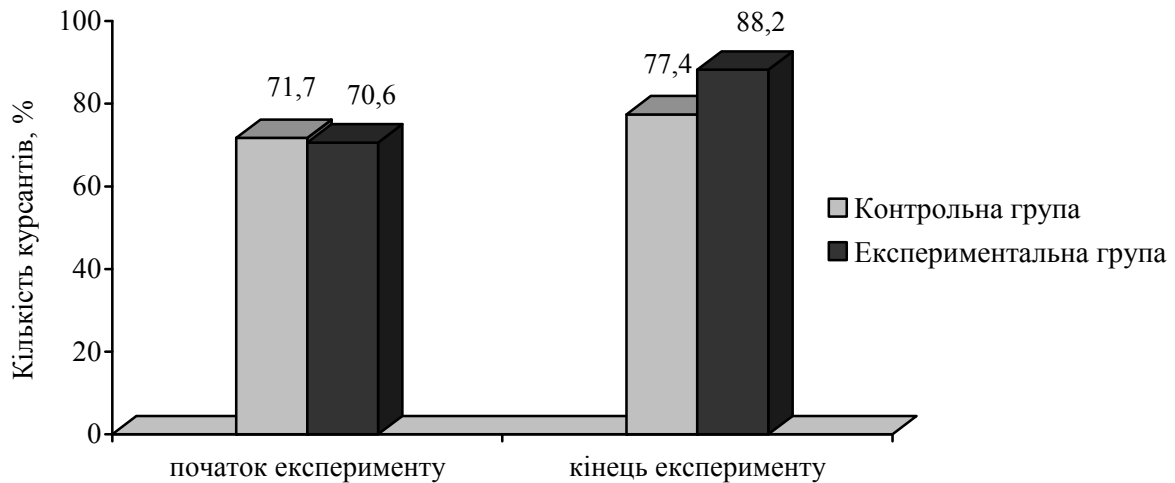

Рисунок 1 – Результати впливу формувального експерименту на підвищення рівня психологічної культури за третім показником когнітивно-рефлексивного критерію (значення високого рівня сформованості показника у відсотках)

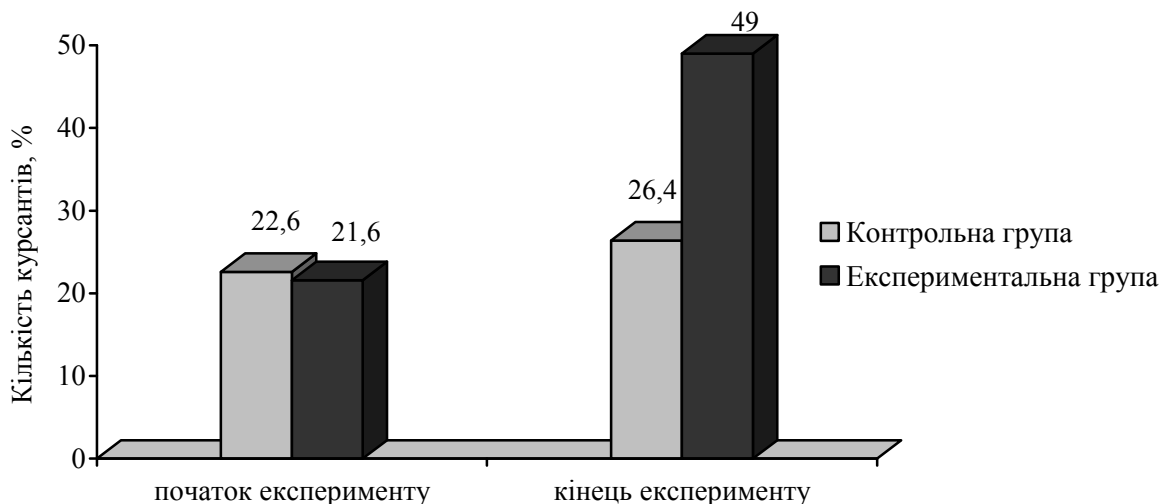

Рисунок 2 – Результати впливу формувального експерименту на підвищення рівня психологічної культури за другим показником мотиваційно-ціннісного критерію (значення високого рівня сформованості показника у відсотках)

У результаті формувального експерименту було з'ясовано, що реалізація розробленої програми розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів надала можливість підвищити в експериментальній групі значення високого рівня сформованості психологічних якостей за визначеними у констатувальному експерименті першого порядку показниками.

Рисунок 3 – Результати впливу формувального експерименту на підвищення рівня психологічної культури за першим показником комунікативно-регулятивного критерію (значення високого рівня сформованості показників у відсотках)

Рисунок 4 – Результати впливу формувального експерименту на підвищення рівня психологічної культури за другим показником комунікативно-регулятивного критерію (значення високого рівня сформованості показників у відсотках)

Під час формувального експерименту вдалось збільшити частку майбутніх офіцерів експериментальної групи, які мають високий рівень сформованості:

здатності до самоаналізу особистісних та поведінкових особливостей (на 29,4 %);

здатності до самоорганізації та самовдосконалення під час професійної діяльності (на 27,5 %);

рівня розвитку комунікативних властивостей і навичок, що сприяють ефективній взаємодії з іншими людьми (на 19,6 %);

здатності до саморегуляції власних психічних станів (на 27,4 %).

Для того, щоб довести значущість змін, які відбулись у розподілах курсантів експериментальної групи впродовж формувального експерименту, було застосовано критерій кутового перетворення Фішера [2]. Оскільки основною метою другого етапу експериментального дослідження було збільшення кількості курсантів, які мають високий рівень сформованості чотирьох визначених у констатувальному експерименті показників, то на початку та наприкінці формувального експерименту було оцінено достовірність відмінностей між відсотковими частками таких курсантів експериментальної групи. Потім було зроблено таку оцінку і для контрольної групи.

Відповідно до проведених розрахунків за допомогою критерію φ^* – кутове перетворення Фішера робимо висновок про статистичну значущість змін значень показників сформованості психологічної культури у майбутніх офіцерів, що відбулись в експериментальній групі. Водночас констатуємо, що зміни, які відбулись у контрольній групі, є незначущими. Незначне підвищення значень показників сформованості психологічної культури у майбутніх офіцерів у контрольній групі пояснюється, на наш погляд, тим, що, отримуючи теоретичні знання під час навчання у вищому військовому навчальному закладі та набуваючи практичного досвіду як службового, так і життєвого, курсанти тим самим у природний спосіб підвищують свій рівень психологічної культури, але цей процес відбувається досить повільно.

На третьому етапі експериментального дослідження було проведено констатувальний експеримент другого порядку для виявлення загального рівня гармонійності психологічної культури майбутніх офіцерів. У ньому брали участь курсанти експериментальної групи, яких було продіагностовано за методикою «Психологічна культура особистості», за якою визначався

загальний рівень у констатувальному експерименті першого порядку. Отримали високий рівень гармонійності у 33 респондентів (64,7 %), середній рівень – у 16 респондентів (31,4 %) та низький – у 2 респондентів (3,9 %). Динаміку змін загального рівня гармонійності психологічної культури майбутніх офіцерів подано в таблиці 2.

Таблиця 2 – Динаміка змін загального рівня гармонійності психологічної культури майбутніх офіцерів

Загальний рівень гармонійності психологічної культури	Кількість курсантів (у %)	
	Констатувальний експеримент першого порядку	Констатувальний експеримент другого порядку
Високий	38,7	64,7
Середній	49,3	31,4
Низький	12	3,9

Отже, за даними таблиці 2, отримали підвищення частки майбутніх офіцерів, які мають високий рівень гармонійності психологічної культури (на 26 %), зниження середнього рівня – на 17,9 % та низького – на 8,1 %.

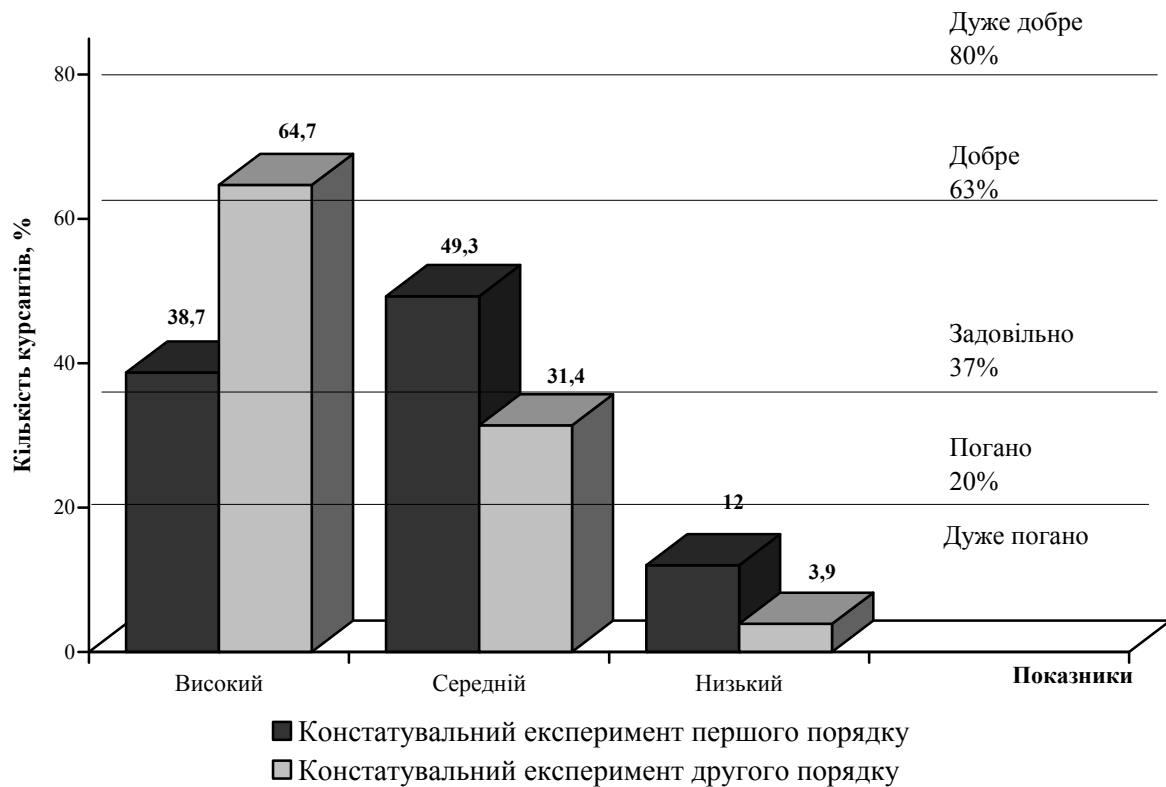
Для інтегрального оцінювання загального рівня гармонійності психологічної культури було використано шкалу бажаності Харрінгтона (таблиця 3) [3, с. 33].

Таблиця 3 – Шкала бажаності Харрінгтона (у %)

Бажаність	Відмітка на шкалі бажаності
Дуже добре	100–80
Добре	80–63
Задовільно	63–37
Погано	37–20
Дуже погано	20–0

Динаміку змін значень високого загального рівня гармонійності психологічної культури подано на рисунку 5.

Отже, результати констатувального експерименту другого порядку свідчать, що розроблена програма розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів сприяла збільшенню на 26 % частки курсантів, які мають високий загальний рівень гармонійності психологічної культури. Отримане значення 64,7 % за шкалою бажаності Харрінгтона відповідає рівню «добре».

Рисунок 5 – Динаміка змін значень високого загального рівня гармонійності психологічної культури (у відсотках)

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зазначене вище надає можливість зробити висновок, що розроблена автором програма розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів сприяла підвищенню рівня їх психологічної культури і ці зміни є статистично значущими. Перспективу подальших досліджень становить розробка методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо розвитку психологічної культури у майбутніх офіцерів.

*Рецензент – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
Потапчук Н. Д.*

Список використаних джерел

1. Пізінцалі В. В. Критерії та показники сформованості психологічної культури у майбутніх офіцерів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки* / голов. ред. О. Ф. Волобуєва. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. № 1(12). С. 219–232.
2. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург : Речь, 2000. 350 с.

3. Мотало В. Аналіз шкал вимірювань. Вимірювальна техніка та метрологія. Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2015. № 76. С. 21–35.

References

1. Pizintsali V. V. (2019). *Kryteriyi ta pokaznyky sformovanosti psykholohichnoyi kul'tury u maybutnikh ofitseriv* [Criteria and indicators of the formation of the psychological culture of future officers]. Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Seriya : psykholohichni nauky / holov. red. O. F. Volobuyeva [Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series : Psychological Sciences / Editor-in-Chief O. F. Volobueva]. Khmelnytskyi. Vyd-vo NADPSU. 1(12). P. 219–232. [in Ukrainian].
2. Sidorenko E. V. (2000). *Metody matematicheskoy obrabotki v psikhologii* [Methods of mathematical processing in psychology]. Sankt-Peterburg. Rech'. 350 p. [in Russian].
3. Motalo V. (2015). *Analiz shkal vymiryuvan'. Vymiryuval'na tekhnika ta metrolohiya* [Analysis of measurement scales. Measuring equipment and metrology]. L'viv. Vyd-vo Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». 76. P. 21–35. [in Ukrainian].

Victor Pizintsali. Experimental Testing of the Program of Development of the Psychological Culture of Future Officers

In the article a general description of the program of development of the psychological culture of future officers and the results of its experimental verification are given.

The program of development of the psychological culture of future officers is designed for improving the level of development of communicative properties and skills that promote effective interaction with other people, ability to self-regulate their own mental states, self-analysis of personal and behavioral characteristics, self-organization and self-improvement during professional activities, as well as to increase the level of psychological literacy of future officers by increasing the volume psychological knowledge, getting new psychological skills, new competencies etc. The program consists of theoretical (complex of lectures) and practical (training course) blocks.

Experimental research of development of the psychological culture of future officers was carried out during three phases: the first-order note experiment (determining of the psychological qualities on which the forming influence is to be concentrated); forming experiment (implementation of the program for development of the psychological culture of future officers); the second-order note experiment (detection of the general level of harmony of the psychological culture of future officers).

According to the results of the experimental verification of the proposed program, it was concluded that the values of a high level of formation of certain psychological qualities in the experimental group are increase. Using the statistical criterion, it was discovered that these changes are significant.

During the second-order note experiment, it was discovered that the general level of harmony of the psychological culture of future officers increased to level «good» according to the Harrington scale of desirability, indicating the effectiveness

of the program of development of the psychological culture of future officers developed by the author.

Key words: *psychological culture; future officer; level of formation; experiment; program of development of psychological culture.*